

**KORXONA FAOLIYATINI “YASHIL IQTISODIYOT» ASOSIDA
TRANSFORMATSIYA QILISH BO‘YICHA ILG‘OR XORIJ
MAMLAKATLAR TAJRIBASINI O‘ZBEKISTON SHAROITLARIGA
MOSLAB QO‘LLASH IMKONIYATLARI**

Yusupov Bekzod Ulug'bekovich
Oriental universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Korxonalarni barqaror rivojlantirish hozirgi paytda eng muhim masalalar, bugungi kunda mamlakatimizda korxonalarni barqaror rivojlantirish eng muhim va dolzarb muammolari, bu muammolarni bartaraf qilish uchun rivojlangan mamlakatlar tajribasini o‘rganish natijasida tayyorlangan taklif va tavsiyalar haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, tabiat, imkoniyat, savdo imkoniyatlari, ekologik xizmat, foydalanish, savdo-sotiq, korxonalar, tashkilot, muassasa, iqtisodiy barqarorlik, iqtisodiy o‘shish.

Аннотация: В данной статье говорится о важнейших вопросах устойчивого развития предприятий, наиболее важных и актуальных проблемах устойчивого развития предприятий в нашей стране сегодня, предложениях и рекомендациях, подготовленных в результате изучения опыта развитых стран по устранению этих проблем.

Ключевые слова: зеленая экономика, природа, возможность, торговые возможности, экологическая услуга, использование, торговля, предприятие, организация, институт, экономическая стабильность, экономический рост.

Abstract: This article talks about the most important issues of sustainable development of enterprises, the most important and urgent problems of sustainable development of enterprises in our country today, suggestions and recommendations prepared as a result of studying the experience of developed countries to eliminate these problems.

Keywords: green economy, nature, opportunity, trade opportunities, environmental service, use, trade, enterprise, organization, institution, economic stability, economic growth.

Makroiqtisodiyot nuqtayi nazaridan yashil iqtisodiyotga o‘tish iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, milliy boylikni ko‘paytirib qayta tiklanadigan resurslarning o‘shishi va ekologik risklarning pasayishiga olib keladi. Ushbu holat rivojlanayotgan mamlakatlar uchun jiddiy muammoga aylanishi mumkin. Rivojlanayotgan mamlakatlar odatda o‘z resurslarini ochlik va kambag‘allikni yo‘qotish, zarur infratuzilmani barpo etish, ta‘lim va sog‘liqni saqlashga investitsiya carflash, ish o‘rinlari bilan ishchi kuchi o‘rtasidagi muvozanatni ta‘minlashga yo‘naltirishlari lozim. Tahlillar ko‘rsatishicha, rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy rivojlanish va yashil o‘shish strategiyasi kambag‘allikni kamaytirish bilan bevosita bog‘liq bo‘lishi zarur.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda qator muammolar mavjud:

- yashil iqtisodiyot yangi konsepsiya sifatida har bir mamlakatdagi ijtimoiy-iqtisodiy holatga bog'liq holda qo'llanishi lozim;
- rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyoti ustun darajada tabiiy resurslardan intensiv foydalanishga asoslanadi va bu o'z navbatida atrof-muhitning ifloslanishiga olib keladi;
- ishlab chiqarish texnologiyalarining aksariyat qismi eskirganligi sababli ushbu mamlakatlarda ishlab chiqarishni texnologik jihatdan yangilashda jiddiy muammolar mavjud;
- yashil iqtisodiyotga sarflanayotgan kapital qo'yilmalar miqdori cheklangan, davlat xarajatlari qisqarib bormoqda, milliy resurslar ochlik va kambag'allikni yo'qotish, tibbiyot va ta'lim darajasini oshirishga yo'naltirilgan;
- yashil iqtisodiyotga o'tishdagi mavjud to'siqlarni bartaraf etish.

Jahon iqtisodiyotining modernizatsiyalashuvi yangi texnologik ukladga o'tishi globallashuv jarayonining harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlar uchun yangi texnologik uklad iqtisodiyotning samaradorligi, raqobatbardoshligini oshirish bilan bir vaqtda aholining turmush sifati va yashash muhitini yaxshilashga xizmat qilishi zarurligi muhim jihat sanaladi. IHTT 2009 yilda bayon etilgan maqsadga erishish yo'li sifatida 2030 va 2050 yillarga mo'ljallangan uzoq muddatli "yashil o'sish" [1] strategiyasini qabul qildi.

IHTTning "yashil o'sish" ko'rsatkichlari quyidagi strategik yo'nalishlar bo'yicha guruhlashtirilgan:

- resurslarni tejoychi, past uglerodli iqtisodiyotga o'tish;
- tabiiy kapitalni asrab qolish;
- aholining turmush sifati yaxshilash;
- "yashil o'sish" taklif etayotgan iqtisodiy imkoniyatlarni rag'batlantirish borasida siyosat olib borish.

Qayd etib o'tilgan strategik yo'nalishlar IHTT mamlakatlarida "yashil iqtisodiyot"ga o'tish dasturlarining maqsadi va umumiy jihatlarini belgilab beradi. Ushbu mamlakatlarda "yashil iqtisodiyot"ni rivojlantirishning amaliy yo'nalishlari qishloq xo'jaligidan biznesni qo'llab quvvatlashgacha va innovatsiyalardan "yashil" bandlikka qadar o'zgarib turadi. Global moliyaviy inqirozdan sezilarli zarar ko'rgan Gresiya, Irlandiya va Ispaniya kabi mamlakatlar "yashil iqtisodiyot" asosida iqtisodiy o'sish va "yashil bandlik"ni ta'minlashga harakat qilishmoqda. Iqtisodiyotning birlamchi sektoriga ko'proq bog'liq mamlakatlarda (Fransiya, Norvegiya, Finlyandiya) tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va yoqilg'i resurslariga ega bo'lmagan mamlakatlarda esa (Avstriya) energetika va energiyani tejash masalalariga jiddiy e'tibor qaratilmoqda.

Germaniya, Norvegiya, Daniya va Koreya Respublikasida "yashil iqtisodiyot" modeli iqtisodiy rivojlanishda yetakchi mavqega ega. Ammo aksariyat mamlakatlarda hukumat "katta biznes" bosimi ostida "yashil iqtisodiyot" modelining cheklangan dastaklaridan foydalanishga majbur bo'lmoqda. Ushbu mamlakatlarda "yashil iqtisodiyot" modeliga o'tish jarayonining sekinlashishini iqtisodiy o'sish sur'atlarining pasayib ketishi bilan izohlanadi[2].

2021-yilda 3,1% qayta tiklanishdan so'ng, global energiya ishlab chiqarish 2022-yilda barqaror sur'atda o'sishda davom etdi (+3,7%).

Global energiya ishlab chiqarish 2022 yilda (+3,7%) tezlashdi, bu 2010-2019-yillardagi o'rtacha ko'rsatkichdan (+1,6%/yil) ancha yuqori. O'sishga Xitoy (+5,6%), AQSh (+5,8%), Saudiya Arabistoni (+15%), Hindiston (+7,9%), Indoneziya (+9,4%) va Braziliya (+7,8%) va qisman Rossiya (-4,4%), Yevropa Ittifoqi (-6,2%) va Afrika (-0,9%) Nigeriya va Janubiy Afrika tufayli bir pasayishiga bilan qoplanadi. 2022 yil uchun energiya ishlab chiqarish bo'yicha asosiy ma'lumotlar quyidagilardan iborat: - Xom neft: Saudiya Arabistoni (+16%) va Qo'shma Shtatlar (+6,5%) tomonidan ishlab chiqarilgan +5,4% - Gaz: gazga bo'lgan talabning pastligi va gaz talabi tufayli global miqyosda barqaror Rossiya ishlab chiqarishining 12% ga tushib ketdi, bu Shimoliy Amerika (+4,8%), Yaqin Sharq (+3,2%), Xitoy (+6%) va Avstraliyada (+7,3%) yuqori ishlab chiqarish hisobiga qoplandi. - Ko'mir: +8,2% , Xitoyda (+10%), Hindistonda (+14%), Indoneziyada (+12%), Yevropada (deyarli +5%), AQShda (+3%), sekin o'sish Avstraliya va Rossiyada, Janubiy Afrikada esa pasayish kuzatiladi. - Elektr energiyasi: +2,3%, o'sish Xitoy (+3,7%), Hindiston (+9,7%) va Amerika Qo'shma Shtatlari (+3,2%) tomonidan, Yevropa Ittifoqida 3,6% pasayishiga qaramasdan.

Global energiya iste'moli o'sishi 2022-yilda sekinlashdi (+2,1%), lekin 2010-2019 yillardagi o'rtacha o'sish sur'atidan (+1,4%/yil) yuqoriligicha qoldi. Energiya istemoli bo'yicha iqtisodiy tendentsiyalardan so'ng, 2022 yilda global energiya iste'molining o'sishi ikki barobarga qisqardi (2021 yildagi +4,9% dan 2022 yilda 2,1% gacha, bu 2010-2019 yillardagi o'rtacha ko'rsatkichdan (+1,4%) yuqoriligicha qolmoqda). 2022 yilda energiya iste'moli o'sishi ikki yirik iste'molchi mamlakatda sekinlashdi: u dunyodagi eng yirik energiya iste'molchisi bo'lgan Xitoyda 3% ga (2021 yilda +5,2% ga nisbatan) o'sdi (2022 yilda 25%), AQShda esa 1,8% ga o'sdi (+4,9). 2021 yilda kuchli iqtisodiy o'sish energiya iste'molini Hindiston (+7,3%), Indoneziya (+21%) va Saudiya Arabistoni (+8,4%), kamroq darajada Kanada (+3,8%) va Lotin Amerikasida ko'rsatdi. (+2,7%, jumladan, Braziliya va Meksikada +2,4% va Argentinada +4,5%, shuningdek, Yaqin Sharq va Afrikada taxminan 3% ga oshdi (Janubiy Afrikada ko'mir ta'minoti keskinligi va iste'molning 4,5% ga pasayishiga qaramasdan). Rossiya bosqinidan keyin tanazzuldan qo'rqib, Evropada birlamchi energiya iste'moli (-4%, jumladan, Evropa Ittifoqida -4,4% va Buyuk Britaniya va Turkiyada -3% atrofida) kamaygan. Ukrainada energiya narxining oshishi va haroratning pasayishi sanoat va maishiy iste'molchilarni energiyaga bo'lgan talabni kamaytirishga undadi. MDHda energiya iste'moli Ukrainadagi urush (-29%) va G'arbning Rossiyaga qarshi sanksiyalari (-0,4%) tufayli 3,2 foizga kamaydi. OECD-Osiyoda energiya iste'moli barqaror (Janubiy Koreya, Avstraliya) yoki biroz pasaygan (Yaponiyada -1,1%) [3].

“Yashil o'sish” yo'lini birinchilardan milliy strategiya sifatida tanlagan mamlakatlardan biri Koreya Respublikasi hisoblanadi. Ekologik sof iqtisodiyotni rivojlantirishni rag'batlantirishda davlat yetakchi mavqega ega. Koreya Respublikasining “yashil iqtisodiyot”ga o'tish strategiyasining maqsadi – energiya resurslaridan foydalanish, barcha turdagi energiya va resurslarning atrof-muhitga ta'sirini qisqartirish, investisiyalarni tabiatni muhofaza qilish faoliyatiga yo'naltirish va iqtisodiy o'sishning harakatlantiruvchi kuchiga aylantirish barobarida mamlakatning iqtisodiy ishlab chiqarish imkoniyatlari miqyosini saqlab qolish hisoblanadi.

Koreya Respublikasi “yashil iqtisodiyot” dasturi quyidagi maqsadlar va unga mos

ko'rsatkichlarga erishishni nazarda tutadi:

- a) energetika mustaqilliligiga erishish;
- b) energiya tejamkor jamiyatga o'tish;
- v) qayta tiklanadigan energiya manbalarini o'zlashtirish;
- g) to'liq energiya ta'minotiga erishish;
- d) yashil texnologiyalarni rivojlantirish asosida iqtisodiy o'sishga erishish va ish o'rinlarini yaratish.

Jahon amaliyotida energiya tejamkorligini oshirishning turli yo'llari mavjud. Jumladan Xitoy qayta tiklanadigan energiya manbalarini o'zlashtirishga qaratilgan yirik ob'ektlarni qurish, Germaniya qayta tiklanadigan energiya manbalarini o'zlashtirishning keng tarmoqli tizimini rivojlantirish, AQSh esa harbiy tadqiqotlar orqali energiya tejamkorligini oshirish strategiyasi va tashabbuslarni ilgari surish yo'lini tanlagan. Koreya Respublikasi esa butunlay boshqa yo'lni tanlab, elektrenergiya ishlab chiqarish tizimini erkinlashtirish (raqobatni rag'batlantirish maqsadida) va energiya tizimida IT-infrauzilmasini rivojlantirishga harakat qilmoqda. Bunda energiya tejamkorligini oshirishda intellektual ("aqlli") mikro tarmoqlardan foydalanish ko'zda tutilgan. 2017-yilda qabul qilingan dasturga muvofiq 2030-yilga qadar mamlakatda ishlab chiqariladigan energiyaning 20%ini tiklanadigan energiya manbalari hisobidan qoplash rejalashtirilgan[4].

Koreya Respublikasi "yashil" o'sish strategiyasini yanada takomillashtirish va mavjud muammolarni istiqbolda hal qilish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirishni rejalashtirmoqda:

- elektr energiyasi narxini energetika tizimi xarajatlarini qoplash maqsadida bosqichma-bosqich oshirib borish;
- atrof-muhitni muhofaza qilish va sog'liqni saqlash xarajatlarini qoplash maqsadida elektr energiyasini ishlab chiqarishda foydalaniladigan qazib chiqariladigan yoqilg'ilarga soliqlarni oshirish;
- energetika tizimining shaffofligi va barqarorligini ta'minlash;
- dizel yoqilg'isidan undiriladigan aksiz solig'i miqdorini oshirish; jamoat transporti tizimi va yerdan foydalanishni rejalashtirishni integrasiyalash;
- energetikaga oid fundamental tadqiqotlar va atrof-muhit sohasidagi ITTKIning ulushini oshirish;
- innovasiya va atrof-muhit siyosati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni muntazam baholab borish;
- uglerodni sanoat va energetika manbalaridan ajratib olish va uni atmosferadan uzoq muddat izolyasiyalash uchun maxsus joylarda saqlash miqyosini kengaytirish va rivojlantirish.

Bundan tashqari biz Germaniya davlatini ham o'rgandik. Bunga asosiy sabab esa Germaniyada boshqa rivojlangan mamlakatlar singari "yashil iqtisodiyot"ga o'tish strategiyasi mamlakatda "yashil o'sish"ni ta'minlashga qaratilgan. "Yashil iqtisodiyot" dasturi transport, energetika, binolar, sanoat kabi ko'plab sohalarni qamrab oladi, qisqa va uzoq muddatli rejalar asosida iqlim o'zgarishlariga moslashish nuqtai nazaridan issiqxona gazlari emissiyasi hajmini qisqartirishni ko'zda tutadi.

Germaniyada "yashil iqtisodiyot"ni qo'llab-quvvatlash quyidagi tamoyillar asosida amalga oshiriladi:

- korxonalarining innovasion faolligini qulay shart-sharoitlar yaratib berish (soliq imtiyozlari) va bevosita qo'llab-quvvatlash (tadqiqotlar va innovasiyalarni moliyalashtirish) orqali rag'batlantirish zaruriyati;

- ilmiy-tadqiqot markazlari va ishlab chiqarish o'rtasida hamkorlik darajasini muntazam oshirib borish;

- ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarini ilg'or texnologiyalardan xabardorligini oshirish maqsadida optimallashtirish va modernizasiyalash;

- sanoat 4.0 texnologiyalari (bio, nanotexnologiyalar va servis xizmatlariga ixtisoslashgan loyihalar)ni rivojlantirish uchun qulay muhit yaratish;

- venchur kapitali bozorini rivojlantirish.

Germaniyada tiklanadigan energiya manbalari tarkibida shamol energiyasi yetakchi mavqega ega. Mamlakatda 2030 yilga qadar qirg'oq bo'yida shamol energiyasini o'zlashtirish quvvatlarini 15 GVt dan 20 GVt gacha oshirish, quyosh energiyasini 98 GVt, biomassa quvvatlarini 8,4 GVt va boshqa manbalarni o'zlashtirish quvvatlarini 6 GVt ga yetkazish rejalashtirilgan[5].

Germaniya "yashil iqtisodiyot"ni rivojlantirish va "yashil o'sish"ni ta'minlashda aniq amaliy loyihalarni hayotga tadbiq etayotgan mamlakatlardan biri bo'lib qolmoqda.

Rivojlangan davlatlar amaliyotidan kelib chiqib yurtimizda korxonalarini barqaror rivojlantirishda "yashil iqtisodiyot" ning ahamiyatini oshirishda quyidagi ishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb bilamiz:

1. Suv va xomashyolardan foydalanish samaradorligi:

Toza suv iste'molini maishiy va ichimlik ehtiyojlari uchun kamida 30 foizga, sug'orish uchun 20 foizga hamda sanoat va texnik ehtiyojlar uchun 40 foizga kamaytirish.

Oqava suvni kamida 80 foiz qayta ishlash.

2. Havo yaxshilash:

Issiqxona gazlari chiqindilarini kamida 20 foizga kamaytirish.

3. Energiya samaradorlikni oshirish:

Korxonalarda energiyani tejaydigan yoritish tizimlari yoki uskunalarni joriy etish, bu orqali energiya sarfini 20 foizga kamaytirish. "Yashil" qurilish sohasida quyidagi reyting bahosining mavjudligi: LEED, EDGE, BREEAM, DGNB yoki yuqori energiya samarador texnologiyalaridan foydalanish.

4. Qayta tiklanuvchi energiya:

Bioenergetika mahsulotlari obyektlari (bioyoqilg'i, biomassa, biogaz va boshqa bioenergetika mahsulotlarini ishlab chiqarish va saqlash uchun qurilmalar)

Qayta tiklanadigan energiya manbalari uchun uskunalarni ishlab chiqarish (Shamol, gidro va geotermal turbinalar, fotoelektrik elementlar va komponentlar, quyosh kollektorlari, komponentlari, geotermal nasoslarni ishlab chiqarish yoki yig'ish zavodlari)

"Yashil" vodorod ishlab chiqarishni amaliyotga joriy etish zarur.

Korxonalar faoliyatini "Yashil iqtisodiyot" asosida transformatsiya qilish bo'yicha ilg'or xorij mamlakatlar tajribasini O'zbekiston sharoitlariga moslab qo'llash imkoniyatlarini oshirish bo'yicha xulosa qiladigan bo'lsak, yurtimizda asosan gaz va elektr energiya hamda ko'mirning yuqori miqdorda istemol qilinish qayta ishlanadigan

texnologiyalarga ehtiyoj katta ekanligidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. IHTT ta'rifi ko'ra "yashil o'sish" iqtisodiyotni "yashil iqtisodiyot"ga transformasiyalashning kompleks strategiyasi hisoblanadi.
2. Yashil iqtisodiyot: Darslik. /A.V.Vaxabov, Sh.X.Xajibakiev va boshqalar. – Toshkent.: "Universitet", 2020. -262 b.
3. <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-consumption-statistics.html> sayt malumotlar asosida tayyorlandi.
4. <http://ggi.org/site/assets/uploads/2018/10/Presentation-by-Mr.-Kyung-ho-Lee-Director-of-the-New-and-Renewable-Energy-Policy-Division-MOTIE.pdf>
5. <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/germanys-climate-action-programme-2030>